

Handleiding ICALT-observatie

Inhoud

1. Inleiding.....	2
2. Wat is het ICALT observatieformulier?	2
3. De 7 schalen/domeinen van de ICALT	2
4. Hoe observeer ik met de ICALT?.....	3
5. Feedback en de zone van naaste ontwikkeling (ZNO).....	5
6. Samenvatting	7

1. Inleiding

Deze handleiding is bedoeld voor schoolleiders die werken met het vereenvoudigde ICALT-lesobservatieformulier van Hogeschool Utrecht (zie [website werkplekieren/ICALT](#)). De focus ligt op drie onderdelen: observeren, interpreteren en werken vanuit de zone van naaste ontwikkeling (ZNO).

2. Wat is het ICALT observatieformulier?

Het ICALT-observatieformulier is een instrument om effectief docentgedrag systematisch in kaart te brengen door middel van observatie. Tijdens de observatie kijk je als schoolleider naar concreet, zichtbaar gedrag van de leerkracht dat het leren van leerlingen ondersteunt.

De ICALT-observatie richt zich op zeven domeinen van docentvaardigheden (zie paragraaf 3). Deze domeinen lopen op in complexiteit: van basisvaardigheden tot meer complexe leerkrachtvaardigheden. Het instrument biedt daarmee inzicht in waar een leerkracht staat en waar ontwikkelkansen liggen.

De ICALT-observatie is nadrukkelijk geen beoordelingsinstrument en maakt dus ook geen deel uit van de beoordelingsprocedure, maar heeft als doel de professionele ontwikkeling van (aanstaande) leerkrachten te ondersteunen.

Schoolleiders observeren jaarlijks twee lessen per student met behulp van het ICALT-observatieformulier. Op de [website Werkplekieren](#) vind je de actuele observatieperiodes en aanvullende informatie over de lesvoorbereiding die van collega's in opleiding wordt verwacht.

3. De 7 domeinen van de ICALT

Met het observatieformulier kijkt de schoolleider naar verschillende onderdelen (domeinen) van leerkrachtgedrag. Uit onderzoek weten we dat de volgorde waarin leerkrachten bepaalde vaardigheden leren beheersen, in de praktijk min of meer hetzelfde zijn. De eerste zes ICALT-domeinen (zie tabel hieronder) lopen dan ook op in complexiteit waarbij het volgende domein voortbouwt op of zelfs voorwaardelijk is aan het vorige. Een veilig en stimulerend leerklimaat organiseren is bijvoorbeeld een voorwaarde voordat je kunt starten met een efficiënte lesorganisatie of een gestructureerde instructie. Het zevende domein (betrokkenheid van leerlingen) valideer je met de eerste zes domeinen.

Grofweg kan je de eerste zes domeinen opdelen in basisvaardigheden en complexe vaardigheden. De scores verschillen dan ook vaak per domein, waarop de scores op de eerste drie domeinen voor een beginnende leerkracht vaak hoger zijn dan op de domeinen 4 tot 6. Dit omdat de domeinen 4-6 complexer zijn en dus meer ervaring vragen. Het is dus niet erg als er op deze domeinen lager gescoord wordt. Dit is volkomen normaal en helpt bij het vinden van de [zone van naaste ontwikkeling](#) (zie paragraaf 5).

Niveau	Domein	Kern
<i>Basisvaardigheden</i>		
1	Veilig en stimulerend leerklimaat	Respect, veiligheid, positieve sfeer
2	Efficiënte lesorganisatie	Orde, duidelijke regels, tijd benutten
3	Duidelijke en gestructureerde instructie	Uitleg, feedback, structuur
<i>Gevorderde Vaardigheden</i>		
4	Intensieve en activerende les	Actieve deelname, denkvragen, interactie
5	Afstemmen van instructie en verwerking	Differentiatie, extra ondersteuning
6	Leerstrategieën aanleren	Leerlingen leren leren
7	Betrokkenheid van leerlingen	Enthousiasme, zelfstandigheid, motivatie

4. Hoe observeer ik met de ICALT?

Het ICALT-observatieformulier helpt zichtbaar te maken *welk leraargedrag* een les effectief maakt. Je beoordeelt alleen gedrag dat je tijdens de les ziet: concreet, objectief en per indicator.

ICALT-observatie in het kort

Tijdens de observatie:

- Observeer concreet gedrag, niet je mening over wat goed onderwijs is of wat je verwacht.
- Gebruik de indicatoren en voorbeeldgedragingen als referentie.
- Noteer kort wat je ziet en hoort.
- Scoor per indicator 1–4 (0 = niet gezien / niet van toepassing).
 - 0 = niet gezien/niet van toepassing
 - 1 = overwegend zwak
 - 2 = meer zwak dan sterk
 - 3 = meer sterk dan zwak
 - 4 = overwegend sterk

LET OP: Kies bij twijfel de lagere score – dat maakt groei zichtbaar.

Hieronder vind je een uitgebreidere toelichting per stap bij het afnemen van de ICALT.

Kijkindicatoren

De 7 ICALT domeinen kennen aparte (kijk)indicatoren met voorbeelden van effectief leergedrag. Deze indicatoren zijn een hulpmiddel om gericht te observeren; het is géén checklist met een puntentelling. Gebruik de indicatoren om te noteren *wat je ziet* (is het gedrag zichtbaar in de les?) én om je score te onderbouwen.

Zie hieronder een voorbeeld van het eerste domein, een veilig en stimulerend leerklimate (het gehele formulier vind je op de [website werkplekieren](#)):

ICALT LESOBSERVATIEFORMULIER			
Niveau	1 = overwegend zwak 2 = meer zwak dan sterk 3 = meer sterk dan zwak 4 = overwegend sterk		
Niet gezien	Indien het gedrag niet is waargenomen tijdens de observatie, vink dan de kolom 'Niet gezien' aan. Let op: Als een item niet van toepassing is in de context van de les, mag "Niet gezien" ook gebruikt worden.		
Domein	Item: De leraar...	Niveau	Niet gezien
1. Veilig en stimulerend leerklimate	1...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen	1 2 3 4	0
	2...zorgt voor een ontspannen sfeer	1 2 3 4	0
	3...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen	1 2 3 4	0
	4...zorgt voor wederzijds respect	1 2 3 4	0

Achter het domein "veilig en stimulerend leerklimate" zie enkele indicatoren van goed gedrag in de onderwijspraktijk. Wil je een verdere uitwerking van deze indicatoren met meer specifieke voorbeelden van zichtbaar gedrag dat past bij een goede praktijkbeheersing, dan vind je een overzicht op de website werkplekieren in het document [ICALT aan de hand van gedragsvoorbeelden](#). Zie hieronder alvast een voorbeeld:

Voorbeelden van een zichtbaar gedrag dat past bij een goede praktijkbeheersing:	
Indicator: De leraar ...	Voorbeelden van goede praktijk: De leraar ...
Veilig en stimulerend leerklimate	1 ...toont in gedrag en taalgebruik respect voor leerlingen ...laat leerlingen uitspreken ...luistert naar wat leerlingen te zeggen hebben ...maakt geen rolbevestigende opmerkingen
	2 ...zorgt voor een ontspannen sfeer ...spreekt de leerlingen op een positieve manier aan ...reageert met humor en stimuleert humor ...accepteert dat leerlingen fouten maken ...straalt warmte en empathie uit naar alle leerlingen in de klas
3 ...ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen ...koppelt op een positieve wijze terug op vragen/ opmerkingen van leerlingen ...geeft leerlingen complimenten over hun werk ...honoreert de bijdragen van leerlingen	

Indicatoren scores: professionele interpretatie

Per indicator geef je een score:

Score	Betekenis
1	overwegend zwak
2	meer zwak dan sterk
3	meer sterk dan zwak
4	overwegend sterk
0	niet gezien / niet van toepassing

De score is geen optelsom van 0/1-indicatoren. Je maakt als observator altijd een afweging van de frequentie én de kwaliteit van het gedrag. De leidende vraag bij elke indicator is: *"Is dit gedrag sterk genoeg voor een 1, 2, 3 of 4?"*

Als gedrag niet zichtbaar is

Soms is gedrag niet zichtbaar in de les. Gedrag dat je niet ziet, kan je ook niet scoren en dat is niet erg. Ontbrekende observaties komen vaak voor bij leraren in ontwikkeling die nog niet toe zijn aan complexere domeinen.

Bij twijfel: kies de lagere score

Bij twijfel kies je altijd de lagere score. Twijfel je tussen een 2 of 3, kies dan 2. Twijfel betekent namelijk dat je nog niet overtuigd bent dat de vaardigheid echt stevig aanwezig is. Je kunt deze twijfel later in het gesprek met de leerkracht bespreken.

Een voorbeeld van scores in de praktijk

Indicator:

De leraar stimuleert het zelfvertrouwen van leerlingen (zie ICALT tabellen hierboven)

Kijkindicatoren:

- Geeft positieve feedback op hun vragen
- Spreekt vertrouwen uit in hun mogelijkheden
- Honoreert hun bijdrage

Beoordeling:

- Tijdens de les gaf de leraar twee zwakke leerlingen expliciet complimenten en reageerde positief op een fout → score 3 (meer sterk dan zwak)
- Als dit gedrag slechts één keer voorkomt of onzeker oogt → score 2 (meer zwak dan sterk)

Blijf objectief en scoor absoluut

ICALT vraagt om observeren door de bril van het instrument, niet door eigen ideeën over wat goed onderwijs is. Je scoort altijd op basis van wat je daadwerkelijk hebt gezien, niet op wat je denkt of verwacht.

Je beoordeelt het concrete gedrag, niet de persoon, het opleidingsniveau of je algemene indruk. Wees alert op persoonlijke voorkeuren (bijv. voor bepaalde vakken of stijlen van lesgeven).

Je scoort absoluut, niet relatief, ofwel: je beoordeelt het gedrag zoals het zichtbaar was in de les en niet het gedrag in verhouding tot het niveau of de ervaring van de leerkracht in opleiding. Een beginnende leraar kan dus een prima les geven voor het eigen niveau, maar toch vooral 1'en en 2'en scoren en dat is helemaal goed.

Kalibreren en oefenen

Merk je dat je structureel hoger of lager scoort dan collega's? Dan ben je misschien te mild of te kritisch. Stem je oordeel eens af met anderen of gebruik een netwerkbijeenkomst met schoolleiders om samen te spreken over het scoren. Sowieso is het aan te raden om samen met collega's te observeren, verschillen en interpretaties met elkaar af te stemmen. Door samen te oefenen, herken je sneller welk gedrag bij welk domein hoort en scoor je consistentier.

5. Feedback en de zone van naaste ontwikkeling (ZNO)

De ICALT-observatie is gericht op ontwikkeling en niet bedoeld om te oordelen. Na de observatie ga je als observant het gesprek aan met de leraar in ontwikkeling. Je richt je daarbij op het dichten van het gat tussen wat de leraar in ontwikkeling nu kan en het doel waar ze naar toe werken. Je richt je daarbij op 3 vragen:

1. Waar ga je naartoe, oftewel wat is het (leer)doel? (feedup)
2. Waar sta je nu ten opzichte van dat (leer)doel? (feedback)
3. Wat kun je concreet doen om een stap verder te komen? (feedforward)

Waar in deze handleiding over feedback wordt gesproken, doelen we op het bredere begrip van feedback waarin ook feedup en feedforward een rol hebben.

De Zone van Naaste Ontwikkeling (ZNO)

Er is een verschil tussen wat een leerling, in dit geval de leerkracht in opleiding, zonder hulp kan doen en wat hij met hulp kan doen (theorie van Vygotski). Leren wordt optimaal gestimuleerd bij het aanbieden van ondersteunende activiteiten tussen twee beheersingsniveaus:

- De **comfortzone**: het niveau van de actuele ontwikkeling (activiteiten die de leerkracht in opleiding zelfstandig en succesvol kan volbrengen);
- De **frustratiezone**: het niveau van vaardigheden die de leerkracht in opleiding nog niet beheerst. Het gebied daartussen, het overgangsgebied, is:
- De **Zone van Naaste Ontwikkeling (ZNO)**. Dit is het niveau waarbij iets nog **nét** niet lukt, maar wel haalbaar is met de juiste ondersteuning. Dit is de plek waar het leren plaatsvindt.

Voor leerkrachten in opleiding betekent dit dat begeleiding het meest effectief is in de zone waar een vaardigheid zich aan het ontwikkelen is, dus niet bij wat ze al beheersen en ook niet bij wat op dit moment nog te moeilijk is.

Je herkent de ZNO vaak aan reacties als: "Oh ja, dat wil ik wel proberen!" en niet aan frustratie of onverschilligheid.

De ZNO herkennen bij ICALT

ICALT-scores helpen de ZNO zichtbaar te maken. De zeven ICALT-schalen lopen zoals eerder gezegd op in complexiteit: van basisvaardigheden (veilig klimaat, organisatie, instructie) naar gevorderde vaardigheden (activerend lesgeven, afstemmen, leerstrategieën, betrokkenheid).

Bij de meeste observaties zie je dat de scores geleidelijk dalen naarmate de schalen moeilijker worden. Het eerste domein dat duidelijk lager scoort dan de rest (onder ongeveer 2,5) markeert meestal de ZNO van de leraar in ontwikkeling.

Een voorbeeld:

Domein	Score	Interpretatie
Veilig klimaat	3,0	stevig
Lesorganisatie	2,8	stevig
Duidelijke instructie	3,0	stevig
Activerende les	2,3 ← ZNO volgende stap	
Afstemmen	2,0	nog te moeilijk

Hoe gebruik je de ZNO bij je feedback?

Na het observeren bepaal je eerst in welk domein de ZNO ligt (meestal het eerste domein met een score onder $\pm 2,5$). Focus bij feedback en begeleiding op dit domein: de plek waarin groei mogelijk is.

Binnen dat domein kijk je vervolgens naar de laag(st) scorende indicatoren binnen dat domein. Deze markeren de gedragingen waarin de leerkracht in opleiding het meest kan groeien.

Vervolgens formuleer je concreet observeerbaar gedrag als aanknopingspunt om te leren, zodat een mogelijk abstract ontwikkelpunt direct kan worden omgezet in gericht oefengedrag voor de volgende les.

Een voorbeeld:

Indicator	Score	Aanknopingspunt voor concreet gedrag
Stimuleert zelfvertrouwen van zwakke leerlingen	1	Positieve feedback geven en bijdragen waarderen / "Geef zwakke leerlingen expliciet complimenten bij goede pogingen."
Zorgt voor interactieve instructie	1	Vragen stellen, leerlingen laten reageren, samenvatten / "Vat leerlingantwoorden samen voordat je verdergaat."

Op deze manier kan je precies de ondersteuning én de uitdaging bieden die nodig is: niet te makkelijk, niet te moeilijk, maar *leren in de ZNO*.

Omgaan met uitzonderingen

Soms lopen de scores niet zoals verwacht netjes af. Ook hier een voorbeeld:

Domein	Score
Veilig klimaat	3,0
Lesorganisatie	2,8
Instructie	3,0
Activerende les	2,3
Afstemmen	3,0
Leerstrategieën	1,5

In dit soort gevallen bespreek je met de leerkracht in opleiding waar de echte ZNO ligt. Gaat het om *activerend lesgeven* (domein 4) of *leerstrategieën aanleren* (domein 6)? Leerkrachten in opleiding herkennen vaak zelf goed waar hun volgende stap zit.

Kies vervolgens dat domein en zoek dáár weer de concrete indicatoren om aan te werken.

Als scores erg onlogisch of wisselend zijn (bijv. door een rommelige les of observatie), plan dan een nieuwe observatie. Een slechte meting interpreteren levert meer schade dan inzicht op.

6. Samenvatting

- ICALT is ontwikkelingsgericht en niet beoordelingsgericht.
- ICALT observatie wordt twee keer per jaar uitgevoerd.
- Ontbrekende scores maken de uitkomst onbetrouwbaar.
- Twijfel = lager scoren. Dit maakt ontwikkeling zichtbaar.
- Kijk steeds door de bril van de ICALT-definitie, niet door persoonlijke voorkeuren. Zie het formulier als een meetlint: gebruik je het scheef, dan klopt de meting niet.
- Observeer bij voorkeur samen met collega's om te kalibreren. Bespreek verschillen en/of oefen gezamenlijk om consistente interpretaties te krijgen.

Aanpak feedback:

1. Kijk naar hoge scores: op dat domein en/of bij de indicatoren liggen de kwaliteiten van de leraar in ontwikkeling. Neem deze mee in je feedback.
2. Bepaal daarna de ZNO (eerste domein met lagere score).
3. Zoom in op laag scorende indicatoren.
4. Vertaal die naar concreet gedrag.
5. Bespreek en oefen dat gedrag in de volgende les.
6. Herobserveer om groei zichtbaar te maken.
7. Kalibreer met collega's voor betrouwbare scores.